

EDUARD ČALIĆ, »HITLER BEZ MASKE«

Istarska naklada, Pula 1985.

Odmah ističem — autora ovoga djela našoj javnosti ne treba predstavljati na naročit način, jer je plodna i dugogodišnja djelatnost dra Eduarda Čalića, našega čovjeka, Istranina, poznata. Živi i djeluje niz decenija izvan naše zemlje, ali je s njom povezan mnogobrojnim nitima. Taj plodni stvaralac, historičar i publicista stručnjak međunarodne reputacije za pitanja nacizma i Trećeg Reicha, autor je niza knjiga koje su doživjele više desetaka izdanja te mnogobrojnih drugih radova, a ovdje spominjem samo neke knjige: »Hitler bez maske«, »Himmler i njegova imperija«, »Reichstag gori«, i »Reinhard Heydrich = ključna ličnost Trećeg Reicha«. Kao i druga djela, i te su knjige postigle vrlo velik uspjeh; objavljene su u nizu izdanja, na više jezika, a »Himmler i njegova imperija« i na hrvatskom ili srpskom. Sada — nakon izdanja na sedam stranih jezika — pred nama je »Hitler bez maske«, prijevod jedne od najzanimljivih — u starome svijetu — i najnapadnijih knjiga E. Čalića.

Naime, sva su djela Eudarda Čalića izazvala žestoku ofenzivu reakcije ne samo zato jer je on generalni sekretar Međunarodnog komiteta za znanstveno proučavanje i posljedice drugog svjetskog rata te zato što je osobno bio žrtva nacizma već i zato što iznosi povijesne činjenice koje je nemoguće oboriti. Naročito snažna neonacistička i reakcionarna navala razvila se kada se 1969. god. u Parizu pojavio »Hitler bez maske«, jer njegov sadržaj čine zapravo dva dokumenta neprocjenjive povijesne vrijednosti; to su arhivski izvori prve vrste, čijeg se autora Richarda Breitinga — uz to — teško može optužiti da je falsifikator, dok Adolfa Hitlera razobličuju do same suštine njegove zločinačke naravi. O čemu se radi?

Počeci, stvaranje, razvoj, vrhunac i slom nacifašizma, pojava te suvremeni tokovi neofašizma i neonacizma u svjetskoj su publicistici relativno dobro notirani; izvršena je i određena valorizacija — i ona sa znanstvenim pretpostavkama, i ona utemeljena na pseudoznanstvenim osnovama. Taj fenomen, međutim, ne samo što nije znanstveno objašnjen već nije do kraja ni istražen ni proučen, iako je zaprijetio čak i opstanku pojedinih naroda, a posegnuo je i za temeljima čovječanstva, ostavivši žive svoje otrovne pipke sve do naših dana.

Glavne fizičke nosioce nacifašističkih htijenja i ostvarenja inozemna publicistika je također relativno dobro obradila (dakako s različitih idejnih polazišta). Pri obradi držala se uobičajenih publicističkih putova, a povremeno i znanstvenih i historiografskih metoda; držala se i pisanoga materijala, bo-

gatoga i sadržajnog, koji je omogućavao stvaranje uglavnom lako provjerljivih zaključaka, a davao je i mogućnost da se ostvari brzi rezultat. Prilično bogata arhivska i druga građa davala je svemu tome takav ton da se povijesna istina nije mogla zaobići iako je ubrzo nakon početka tzv. hladnog rata došlo do pokušaja zaobilazanja određenih povijesnih zbivanja. No, razdoblje nacizma u Njemačkoj, npr., od Hitlerova dolaska na vlast relativno je dobro obrađeno u znanstvenom svijetu, a pogotovo u općoj publicistici.

Postoje, dakako, snage koje su se toliko razvile unazad dvadesetak godina da su otvoreno započele osporavati sve veći broj određenih sadržaja publicističke literature, a pošu i za rezultatima istraživanja i analizama znanstvenika i stručnjaka, te ih obaraju. Bilo da su ta osporavanja dio intencija starih nacista ili neonacista, ili reakcionarnih konzervativnih elemenata — htijenja su ista: nastojanja su to da se zakoči hod čovječanstva, onako kako to odgovara njegovoj ogromnoj većini, odnosno radnome svijetu, te da se omogućí očuvanje ne samo običnih privilegija već i ponovno stvaranje takvoga sistema koji će oživjeti najmračnija htijenja odabranih.

Izvorni hladni svjedoci vremena — arhivalije i filmovi, pisani, video i fono materijali — najsigurniji su sadržaji koji pomažu aktivnom i sistematskom otporu i borbi progresivnih snaga, te obezvređuju napore ultrareakcionarnih i konzervativnih snaga koje žele nametnuti svoje viđenje povijesti, a time pridonose i usmjeravanju naprednih sadašnjih kretanja i stvaranju novih, progresivnih impulsa čovječanstva. Iznošenje provjerenih činjenica u javnost u bilo kojem obliku znači više nego bilo kakva objavljena analiza ili sinteza znanstvenoga, stručnog i publicističkog karaktera. U tome smislu treba gledati i osmo izdanje — a prvo na našem jeziku — knjige Eduarda Čalića »Hitler bez maske«, kojega je 1985. god. edirala Istarska naklada iz Pule.

Začudno je da, za razliku od perioda 1933. do 1945. još uvijek nisu dovoljno poznata Hitlerova razmišljanja i planovi prije njegova dolaska na vlast u Njemačkoj. U tome može pomoći, dakako, njegov »Mein Kampf«, pripremljen i objavljen do sredine 20-tih godina, te svega nekoliko drugih izvornih materijala. Zbog toga svjedočanstvo Richarda Breitinga a koje govori o sadržaju njegova dva razgovora s Hitlerom (svibanj i lipanj 1931. godine), a pogotovo stenogrami tih dijaloga, zrače naročitom ozbiljnošću već i zato jer nije malo onih koji smatraju da je Hitler samo stjecajem okolnosti postao ono što je postao, ili da »Mein Kampf« nije realno utemeljena vizija pakla što ga izmislio taj čudovišni um, ili da je samo »demonaska« Hitlerova priroda kriva za sve ono što je on učinio, itd., itd. Breitingovi dokumenti, međutim, pridonose stvaranju što približnije slike nacističkog zločinca, pametnog kreatora povijesti — ali u monstruoznom vidu te kvalifikacije, koji ima dobro sačinjen plan za ono što tada, na početku tridesetih godina, radi i za ono što će kasnije učiniti, u dogleđno vrijeme, u bližoj i daljoj budućnosti — i to samo na štetu vlastitoga naroda, drugih naroda i cijeloga čovječanstva. Breiting je bio odabran sugovornik koji je zapravo i sâm tražio kontakt; za nacističku stvar u toku Hitlerova puta prema vrhu vlasti u zemlji trebalo je pridobiti tog urednika i novinarskog magnata, uglednog političara i čovjeka s odličnim vezama u konzervativnim krugovima Njemačke koji još nisu bili uvjereni u mogućnost ostvarenja Hitlerovih planova. Breiting je jedan od onih koji je, međutim, odmah shvatio opasnost od eventualnog dolaska

Austrijanca na čelo Njemačke — shvatio je što se može dogoditi čak i njemu i njegovome krugu ako se kontrola nad tim čovjekom i njegovim sljedbenicima ne bude uspjela držati. Ali, revolucionarni val radnih slojeva bio je pred vratima, trebalo je bilo kakvom surovom silom slomiti historijsku opasnost; a zatim planiralo se, taj će napasnik biti uklonjen jer on ipak pretjerano otvorenim sredstvima i metodama podzemlja želi u nemoguće kratkom roku, npr., preinačiti geopolitičku kartu Evrope, a time i tadašnjega svijeta — čemu su inače težile i mnoge vodeće germanske privredne, političke, vojne i druge veće i manje ličnosti njemačkoga imperijalizma u 19. i 20. stoljeću. Socijalizam, komunizam, nadanja mnogomilijunskih proleterskih i obespravljenih masa u Njemačkoj uopće su bili također presudni momenti koji su utjecali na konzervativne moćnike međuratne Njemačke (tek iščilile iz ratnih nevolja u koje su se sami uvalili pogrešno proračunavši vrijeme početka svjetskog rata i svoje snage) da započnu protežirati upravo hitlerovce.

Hitler u Breitingovoj verziji dokumenata potvrđuje sebe u svemu onome što nam je poznato o njemu: prizemni političar koji vještim i iznenadnim, ponešto čudnim za tadašnje prilike i na prvi pogled nepredvidljivim potezima, s lakoćom i brzo, perfidno i morbidno, s puno zla pokazuje što želi i što će zaista i — ostvariti! Hitler je očito vješt sugovornik, dobar je taktičar koji gleda na ostvarenje cilja u dužem roku, ali koji taj put želi skratiti pošto-poto i što je više moguće; čovjek je koji svoja manijakalna htijenja znade uobličiti onako kako odgovara trenutku ili sugovorniku, koji svoje lude vizije znade prezentirati i u obliku realnom do te mjere da iskorištava trenutak i s uspjehom pokreće čak i svjetsku kataklizmu, i to tako brzo da se onovremeni političari, pravo reći, nisu ni snašli kad ih je ona zatekla.

Hitler je u Breitingovoj verziji iskaza brutalno iskren, ali, dakako, u onoj mjeri u kojoj je to htio da bude. Činjenica je da je iskusni novinar i političar Breiting shvatio koga zapravo ima pred sobom, ali i da je ostao zadivljen sistematičnošću s kojom je sastavljen pakleni plan koji se zbog te svoje karakteristike zaista i može ostvariti! Desno i sâm orijentiran, nacionalistički potkovan, taj Richard Breiting s razumijevanjem je prihvatio Hitlerova razmišljanja i planove. Iako se bojao njihova krajnjeg ostvarenja, poput drugih tadašnjih konzervativnih i reakcionarnih i više-manje značajnih rukovodećih elemenata vjerovao je da je Hitler upotrebljivo oružje koje se — kada posluži svojoj svrsi — ipak može zadržati pod kontrolom ili ukloniti i odbaciti.

Ovdje samo usputno spominjem da je u toku razgovora bilo riječi i o zlehudoj budućnosti Jugoslavije, te da su Istra i drugi naši primorski krajevi — po Hitleru — ulazili u talijansku sferu utjecaja.

O nadahnutom Predgovoru Golo Manna i praktičnom Uvodu Eduarda Čalića ne treba mnogo govoriti; po svojim sadržajima to su prilozii koji prate ili obrazlažu neka pitanja u vezi s Breitingovim stenogramom, odnosno u vezi s Hitlerom posebno te s politikom nacionalsocijalista općenito. Čalićev je, međutim, Pogovor s Primjedbama i objašnjenjima, zapravo oveći članak, u kojem autor nastoji povezati naročito prošlost sa sadašnjošću, upozoriti na aktualnu i akutnu opasnost neonacizma, analizom poznatog izvornog materijala i objavljenih radova jasnije ukazati na pojavu sve učestalijih i organiziranih nastojanja jednoga kruga rehabilitatora reakcionarne prošlosti, pa i nacističke politike i njenih rezultata do 1945. godine. Autor ističe — uzimajući sada kao dokaz i Breitingov stenogram — da Hitler nije tek neka slučajna pojava, već

da je on proizvod sasvim određenih snaga, sredine i vremena, da je to hladnokrvan, perfidan i proračunat super-Lucifer, koji na svome putu do vrha vlasti u Njemačkoj ima nekoliko faza razvoja ali uvijek s jednim te istim ciljem — da metodom podzemlja nametne sebe državi i da se zatim obori na vlastiti narod, na svijet, da samo za sebe i odabrane stvori Treći Reich izuzetnih sadržaja. Izbor literature, zatim brojne bilješke i njihov bogat sadržaj, s čestim opširnim komentarima, tvrdnjama, ocjenama, itd., pridonose uvjerenjivosti teze koju zastupa E. Čalić. Autor to radi znalački, na stručan način, ali ne reagira hladno već strastveno, kao čovjek koji iz osobnoga iskustva zna što je to nacizam, koji zna da postoje siloviti osporavatelji istine, koji uviđa da opasnost od revanšističke obnove nacističke aveti postoji i danas budući da su živi mnogi stari nacisti koji i sada, javno i nekažnjeno, djeluju u stranoj svijetu. Živ način izlaganja, međutim, omogućit će čitatelju da tu knjigu pročita sa velikim zanimanjem.

Sadržaj edicije zanimljivo je povijesno štivo, koje je izazvalo veliku pažnju već u inozemstvu, a i u nas je na njega šira javnost ranije upozorena preko izbora objavljenoga u dnevnoj štampi, ali bez većeg komentara. Iz iskustva znam da su za javnost najuvjerljiviji arhivski dokumenti uz popratni stručni komentar. Zloupotreba arhivske građe sve je češća, svjedoci smo fantastične smicalice s tkzv. Hitlerovim dnevnicima, a i u nas se javljaju drznici koji pokušavaju falsificirati sadržaje dokumenata čak i iz vremena NOR-a i socijalističke revolucije, pa čak i one koji govore o sudjelovanju pojedinih naroda u ustanku, ili pak o samom Josipu Brozu drugu Titu. Zbog toga je objavljivanje ovih dokumenata o Hitleru primjer za to kojim putem treba poći i u nas. U nas je literatura o fenomenu fašizma i nacizma i inače oskudna, i onoga stranoga, i onoga koji se razvio u Jugoslaviji u međuraću a došao do stravičnog izražaja tijekom drugoga svjetskog rata. Ipak, u zadnje vrijeme sve se češće javljaju prevedena izdanja, imamo i nekoliko radova naše provenijencije, ali sve to nije dovoljno za to da se široka javnost, a naročito mlađe generacije, pobliže upoznaju s tim pojavama. U tome smislu ova knjiga Eduarda Čalića daje niz novih saznanja i korisnih pouka.

P. Strčić

**ARHIVI. Glasilo Arhivskoga društva in arhivov Slovenije.
God. I—IV (1978—1981).**

Časopis je počeo izlaziti 1978. god. kao glasilo Arhivskoga društva Slovenije, a odmah slijedeće godine pojavljuje se kao glasilo Arhivskog društva i arhiva Slovenije. Svake godine izlazi dvobroj, osim za godinu 1978, kada je izašao samo jedan broj. U uvodnom članku postavljena je svrha časopisa: »Povezivati arhivske radnike i potaknuti ih da teoretski obrađuju arhivska pitanja, objavljuju svoje rezultate, izmjenjuju iskustva i raspravljaju o rješenjima.« Svjesni da se arhivistika kao teorija i praksa razvijala u svojim posebnostima, ne samo na široj jugoslavenskoj razini već i u svakoj republici zasebno, slovenski arhivisti žele jugoslavenskoj arhivistici dati prilog upravo produbljavanjem i razvojem arhivistike na tlu SR Slovenije. Arhivistika je, naime, »u republikama i pokrajinama odraz njihove povijesti, društveno-političkih, gospodarskih i kulturnih prilika pa ju je potrebno razvijati u okvirima u kojima je i nastajala arhivska građa«. Time je istaknuta ne samo opravdanost izlaženja arhivističkog časopisa u SR Sloveniji već je tako zacr-